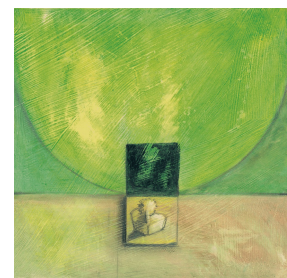

Het opvoedingsproject in beeld

Vieren

Don Bosco Vorming & Animatie

Een aanzet over waarom en hoe men ook in een viering of bezinning werk kan maken van de implementatie van het opvoedingsproject en hoe het kunstwerk hierbij een hulp kan zijn.

samen
DON BOSCO
zijn plaats
geven

Bij wijze van inleiding

In 2001 verscheen de huidige versie van het salesiaanse opvoedingsproject 'In dialoog met Don Bosco'. Sindsdien heeft Don Bosco Vorming & Animatie in zijn huidige en vorige vorm al heel wat initiatieven genomen om de implementatie van deze nieuwe visietekst te ondersteunen. De 'gangmakers' zijn een begrip geworden in de salesiaanse wereld en het ABC-boekje vond zijn weg naar alle personeelsleden van de scholen en de werken.

Er kwam echter de vraag van de gangmakers naar meer visuele impulsen voor het implementatieproces. Bij de organisaties waar de kennismaking met het project vlot verlopen was, groeide ook de vraag naar meer verdieping en integratie van het gedachtegoed dat erin verwoord is.

Om aan deze noden tegemoet te komen werd binnen onze dienst een project opgestart om een nieuwe impuls voor het opvoedingsproject te ontwikkelen. Zo groeide het idee om een soort 'meditatiedoek' te ontwerpen rond het opvoedingsproject naar analogie met de hongerdoeken die in catechese en liturgie hun plaats gekregen hebben.

We gingen ervan uit dat zo'n meditatiedoek weer nieuwe en creatieve wegen zou openen om rond het opvoedingsproject te werken en de inhoud ervan op een meer diepgaande wijze te integreren.

Gaandeweg zijn we ons concept concreet gaan invullen. Als basis hadden we een werk nodig van iemand die het opvoedingsproject voor ons wou 'vertalen' naar het visuele.

Daarnaast was het zoeken naar een mooie en haalbare (lees betaalbare) reproductie en uitvergroting van het kunstwerk. We kozen uiteindelijk voor een eigentijdse vormgeving in verschillende uitvoeringen.

Om het kunstwerk voor ons te ontwerpen zijn we gaan aankloppen bij kunstenaar Koen Lemmens. Over hem en de manier waarop hij deze opdracht uitgewerkt heeft vind je meer in het volgende hoofdstukje van deze brochure. Je vindt er ook een eerste beschrijving van het doek en zijn verschillende componenten.

Elk medium heeft zijn mogelijkheden en beperkingen. Dit medium hebben we heel bewust gekozen om het vaak verwaarloosde terrein van symboliek en beeld te kunnen betreden. We richten dus ons met dit doek tot ieder die zich wil laten uitdagen om via een 'beeldtaal' stil te staan bij de salesiaanse spiritualiteit en opvoedingsvisie.

Don Bosco Vorming & Animatie wil ieder die dit wenst bijstaan en ondersteunen bij het vertalingsproces naar de eigen organisatie.

We hopen dat we met dit initiatief een nieuwe dimensie toevoegen aan de rijke schakering van mogelijkheden om zich te herbronnen en zich te laten inspireren door de salesiaanse spirit. Dit doek moge op vele plaatsen een herkenbaar teken hiervan worden.

De kunstenaar Koen Lemmens

Selectieve biografie

Ik werd geboren te Lommel op 11 november 1963. Als jongere volgde ik de richting elektro-mechanica aan de technische school van Lommel. Op woensdag en zaterdag trok ik naar de kunstacademie in Dommelhof te Neerpelt.

Nadien studeerde ik verder aan het Hoger Provinciaal Instituut Departement Beeldende Kunsten. In 1988 studeerde ik af als meester in de Monumentale Kunsten, op het atelier van docent Jos Jans.

Door mijn werk voor de congregatie van de Paters van het Allerheiligste Sacrament zijn mijn eerste individuele tentoonstellingen steeds sterk doordrongen geweest van het abstract weergeven van de confrontatie met dat Sacrament in de aanbidding.

Sindsdien kies ik zelf thema's die ik omzet in een tentoonstellingcyclus. Zo'n cyclus kan meerdere jaren de inhouden van mijn werk en tentoonstellingen bepalen. Vandaar tentoonstellingen met namen als, 'Dominica Ressurrectionis' (paasgebeuren), 'Mons', (goede vrijdag), 'Alta Ara' (witte donderdag) of 'Dominica pentecostes' (Pinksteren), op dit moment werk ik aan beeldvorming rond 'Cor': het Heilig Hart van Christus.

Daarnaast ben ik werkzaam in de stedelijke bibliotheek van Lommel en als freelance tekennaar voor uitgeverij Pelckmans en de Guimardstraat, waar ik de uitgaven van Leeftocht visueel verzorg.

Tenslotte woon ik als conciërge op het domein van het vakantiehuis voor kansarme kinderen, Akindo te Lommel.

Ik als kunstenaar

Als kunstenaar zie ik mezelf als een go-between tussen religie vandaag en zijn beeldtaal. Ergens traditioneel en toch ook abstract spiritueel. Ik zoek naar beeldtaal die er al is maar verloren gegaan is in het deemsteren van het Godsgeloof. Ik zoek zelf taal om mijn eigen geloven te vertalen in beelden die voor mij de 'diepere aanwezigheid' zichtbaar maakt. In de frase van Thérèse van Lisieux: 'We hebben zichtbare dingen nodig om tot het onzichtbare door te dringen', kan ik dit alles terug vinden. Als je me zou vragen of religieuze kunst nodig is zou ik geen antwoord kunnen geven. Maar aan de andere kant heb ik gemerkt dat ik gedurende de tijd dat ik een kerk decoreerde en nog vaker transformeerde, dat de gemeenschap zich er door rijker voelde worden. Het was een heel groeiproces dat zowel voor mij in mijn artistiek groeien veel inpakt gehad heeft, als voor de gemeenschap die schijnbaar toch nood aan beelden had, langzaam groeide in mijn beeldtaal en zijn diepere achtergronden. Dit alles, en dat is ook belangrijk, dit alles zonder in de zoetzemerige beeldtaal te vervallen die ook nog vandaag te vaak in kerkelijke middens gebruikt wordt.

Als mijn geloven vandaag wat meer vragen oproept, voel ik dit evenzeer in mijn zoeken, en dat frustreert, maakt me dubbel zoekende...

Technisch

Ik maak gebruik van een omgekeerde frescotechniek waar de opgezette verf met water er afgenomen en in de ruw opgezette onderlaag (Gesso en gips) gewreven wordt. Later vervolledig ik het beeld met Contékrijt (ik ben eigenlijk een tekenaar).

Het proces

Ik ben eigenlijk een 'luie' kunstenaar als het op 'beelden' aankomt. Maar uiteindelijk ben ik in mijn hoofd non-stop bezig. Het schilderij is eigenlijk al gemaakt voor dat het op zijn 'drager' terecht komt. Het is als een negatief in een fototoestel. Eenmaal de foto gemaakt, moet je ze alleen maar laten ontwikkelen om het beeld zichtbaar te maken. Ik heb uiteindelijk ook geen speciale werkwijze, soms ben ik zelf verwonderd dat er net dat beeld ontstaat.

Schilderen is iets zeer intuïtief voor mij. Het ontstaat van uit mij bezig zijn en vooral vanuit mijn rondkijken, verzamelen van beelden en boeken, vanuit mijn gehele entourage. Ook een speciaal atelier heb ik niet nodig, het belemmert me zelfs. Een klein hoekje aan tafel is genoeg. Ik werk ook niet constant maar eerder met vlagen van extreme creativiteit, die kunnen afwisselen met periodes van niets doen. Pas op de uiteindelijk tentoonstelling of tijdens het vergelijkend kijken kom ik zelf in confrontatie met mijn eigen werk en komt het waardevolle, of minder waardevolle naar boven. Soms laat ik werken alsnog verdwijnen.

Het tot stand komen van dit werk

De wijze waarop ik het salesiaanse opvoedingsproject heb vormgegeven en de beeldvorming zoals die er nu uit ziet was niet mijn eerste gedachte. Doorheen de informatie die ik gekregen en verzameld had rond dit opvoedingsproject en rond Don Bosco zelf, zag het er voor mij eerder naar uit dat ik vanuit het portret van Don Bosco zou gaan werken. Doorheen het speurwerk naar afbeeldingen van Don Bosco viel mij echter zijn priesterbaret op en ben ik van het idee om vanuit een portret te werken afgestapt. Mijn voorstudies kregen meer en meer in hun vormgeving de baret als rode draad. Van daaruit ben ik me meer gaan richten op de vier opvoedingsdoelen die in het opvoedingsproject naar voren springen. Dit alles ben ik gaan vermengen met mijn eigen beeldtaal en zo uiteindelijk tot verschillende weergaven gekomen waaruit de opdrachtgevers er één hebben gekozen.

Vooraf kende ik het opvoedingproject van Don Bosco niet echt. De zusters hier in Lommel hadden mij al eens een kopie van de nieuwste uitgave gegeven. In die tijd was ik echter bezig met een illustratie voor het opvoedingsproject een andere congregatie (de Zusters van het Heilig Hart van Maria te Berlaar) en was ik eerder op zoek naar randinformatie om voor hen tot een beeld te komen. Dit is dan op omgekeerde wijze ook weer inspirerend geweest om tot deze vormgeving te komen.

Beelden vormen voor een grote groep is niet gemakkelijk, daar iedereen een eigen beeld van het onderwerp heeft. Don Bosco zei mij ook eerst niet zo heel veel. Ik kende hem van zijn jeugdwerking en de moni's hier op Akindo waar ik werkzaam ben. Maar doorheen dit

creatief proces heb ik (een klein) deel van hem leren kennen. Voor mij geeft dit werk een beeld van wat deze man met zijn bezieling voor de jeugd en hun opvoeding wil vertellen. Voor jullie is het een beeld dat openstaat tot interpretatie en zingeving, eigen aan de wereld van de salesianen.

Beschrijving van het kunstwerk

De structuur

Wie het kunstwerk bekijkt ziet dat het in te delen is in 4 segmenten. Elk segment vormt een balk die verdeeld wordt door 2 horizontale lijnen. Zo worden onmiddellijk al enkele belangrijke dimensies van het opvoedingsproject gevisualiseerd:

- De structuur als kader waarbinnen opvoeder en jongere zich bewegen
- De horizontale en verticale dimensie van het bestaan

Het bovenste vlak van elke balk is open gelaten. Ook hier weer een suggestie dat wat afgebeeld wordt en hoe we dat invullen ook telkens weer overstegen wordt. Het is de vrije ruimte om de aanpak van Don Bosco op onze eigen manier in te vullen. Het is het besef dat hier geen pasklaar model of op te leggen systeem voor bestaat. Het is aan ons om dit telkens weer op ons eigen leven te leggen en te vertalen. Het laatste woord is daarbij nooit en door niemand gesproken.

De onderste vlakken van de 4 balken bevatten in eerste instantie een symbolische verwijzing naar de 4 opvoedingsdoelen: vrijheid, verantwoordelijkheid, verbondenheid en zingeving. Tegelijk kan men in elk symbool een reeks linken leggen met de andere delen van het opvoedingsproject bijvoorbeeld de stijlkenmerken: communicatieve, assisterende en evangelische stijl.

Het 'Priesterhoedje'

In elke balk vind je bovenaan het 'priesterhoedje' terug. Dit staat symbool voor de persoon van Don Bosco als immer terugkerende referentiefiguur en bron van inspiratie. Rond elk hoedje is een lichter vlak, een soort ruimte waarin de figuur van Don Bosco voor ons oplicht. Deze lichtvlekken overschrijden ook de verticale lijnen. Een suggestie dat Don Bosco als persoon ook altijd onze kaders, interpretatie en vormgeving overstijgt. Don Bosco volgen blijft altijd een nieuwe uitdaging. Het hoedje heeft ook iets speels, het wordt telkens anders gedraaid en belicht. Als een hoedje gegrepen door een windvlaag dat danst door de lucht. Heel wezenlijk in de salesiaanse spiritualiteit is de speelse, animerende dimensie. Deze spirit wil nooit een ernstig harnas zijn maar ruimte laten voor humor, genieten en spelen. Ze spreekt tot het kind in elk van ons.

De eerste balk: de open deur, de vrijheid

Het opvoeden tot vrijheid gebeurt niet in het wilde weg maar binnen de omkaderende structuur. Met voldoende houvast kan jongere zich wagen in het leven en vrije keuzes maken. Hij moet daarbij gaandeweg ontdekken wat echt vrij zijn betekent en hoe hij zich kan losmaken van eenzijdigheid, angst en vervreemding.

Het vlak in de deur is wit gelaten. De weg die de jongere kan gaan wordt niet uitgetekend of ingevuld. Het is het vlak van ruimte geven om te groeien en te leren. Ook met vallen en opstaan. Vanuit dit perspectief staat de open deur voor het telkens weer kansen geven en het geduldig mee op weg gaan.

Het is ook een deur die van binnenuit geopend wordt en ook enkel van binnenuit geopend kan worden. Geen deur waar je tegenaan moet duwen want hoe harder je duwt om ze open te krijgen, hoe meer ze gesloten is en blijft. Enkel de jongere zelf kan deze deur open zetten. Opvoeden is uitnodigen om die deur te openen en de veiligheid en het vertrouwen geven om dat te doen.

Voor de jongere staat dit symbool dus voor het fundamenteel in dit bestaan aanvaard worden met wat en wie men is en tegelijkertijd voor de uitdaging om op een persoonlijke en creatieve manier aan dit bestaan vorm te geven.

Voor de opvoeder is de open deur de uitdaging om bij de jongeren in hun zoektocht aanwezig te zijn. Je deur open zetten en beschikbaar zijn, geen drempels die de toegang bemoeilijken.

Als we naar Don Bosco kijken vinden we die laagdrempeligheid zeker terug. De oratorio's waren een open aanbod voor jongeren, een open deur in een voor hen weinig herbergzame wereld. Keer op keer nodigt Don Bosco jongeren uit: Wie ben je? Kom eens kijken? Wil je iets leren? Wil je mijn medewerker worden? Wil jij je met mijn beweging en met God verbinden? ... Altijd krijgt de jongere de kans om zelf de stap te zetten. Altijd krijgt hij de garantie dat hij hoe dan ook welkom is en blijft.

De tweede balk: de staf, de verantwoordelijkheid

Een sterk bijbels symbool, de herdersstaf. Elke mens die verantwoordelijkheid neemt, pakt de staf op en gaat op pad, die hoedt wie en wat hem is toevertrouwd, die gaat voorop om de weg te banen en geeft leiding waar nodig. Maar evenzeer laat hij het vertrouwde pad los om op te zoeken naar dat ene dat verloren is. Veel meer dan een beperken van de persoonlijke vrijheid, kan de verantwoordelijkheid deze vrijheid verruimen en verdiepen. Want in verantwoordelijkheid wordt men zelf meer persoon, ontplooit men zijn uniek levensproject en brengt men zo de werkelijkheid tot zijn recht.

Jongeren opvoeden tot verantwoordelijkheid is hen die staf gaandeweg aanreiken. Ook hier weer niet zonder zorg en omkadering.

De staf staat geplant voor een gesloten deur. Symbool dat het eerste luik met de open deur, de hartelijkheid aanvult en in evenwicht houdt. Symbool voor de redelijkheid. Jongeren hebben naast het hartelijke warme klimaat ook structuur en grenzen nodig om tot gelukkige volwassenen uit te groeien. Ook van een 'nee' kan een grote opvoedende kracht en een appèl naar jongeren uitgaan. Enkel wie zich kan bewegen tussen het ja van de hartelijkheden de nee van de redelijkheid kan de herdersstaf ter hand nemen en op weg gaan.

Visueel is de staf heel wat groter dan de deur. Het gaat hier immers om een eigentijdse

vertaling van het opvoedingsproject. Waar vrijheid in de top 10 van waarden vlot in de kopgroep eindigt, is dat met verantwoordelijkheid veel minder het geval. Waar' vrij' heel vaak als vrijblijvend ingevuld wordt, hoort men niet zo graag het appèl van de herdersstaf. Anders dan in de eerste (en derde) balk wordt het horizontale vlak ook doorkruist door de verticaliteit van de staf. De staf opnemen is zich op zijn beurt inschakelen, opnemen wat men van anderen ontvangen heeft. Het is ook het appèl van God om zijn land met zijn veiligheden en zekerheden achter te laten, om de weg van God te volgen. Vanuit het heel fundamentele 'aanvaard worden' in het bestaan dat uitgedrukt wordt in het eersteliek kan men groeien tot de uitdaging van de verantwoordelijkheid in het tweede luik. Nergens nadert het symbool zo dicht de figuur van Don Bosco. Vooral hierin is hij een inspiratiebron en voorbeeld van een mens die alles achterliet en de staf opnam.

De derde balk: de ronde tafel, de verbondenheid

De tafel, symbool van het leven dat we met elkaar kunnen delen. Aan die tafel breken en delen we onszelf. Aan die tafel zitten we als gelijken. Aan die tafel wordt geruzied en gehuild maar ook warme verbondenheid gevierd.

De eerste ruimte waarin je als mens verbondenheid kan ontvangen en geven, is het gezin. Soms is dit een 'gekwetste' ruimte maar hoe dan ook draag je als mens die existentiële verbondenheid met je ouders mee en kleurt ze je levensproject. In het opvoedingsproces is het belangrijk deze contextuele dimensie te erkennen en ze een plaats te geven.

Jongeren opvoeden tot verbondenheid is hen een plaatsje aan de tafel van verbondenheid gunnen. Wat hen niet gegeven en gegund wordt kan nooit wortel schieten in hun leven. In het ervaren van verbondenheid, van geschonken vertrouwen en veelkleurige bevestiging leren jongeren zich aan anderen toe te vertrouwen en anderen hun vertrouwen te schenken. Ze leren op hun beurt zichzelf te breken en te delen.

Opvoeden in teamverband gebeurt ook aan die tafel waar ieder zijn plek gegund wordt en men breekt en deelt in vreugde en pijn. Ook Don Bosco ging niet alleen op weg, hij verzamelde mensen rond zich die zich met elkaar en in dezelfde bezieling wilden verbinden. Zijn droom was geen persoonlijke droom maar een erfenis voor velen.

Boven de tafel opnieuw een lichtvlak. De tafel is de plaats waar tussen mensen wondere dingen gebeuren. Het is pas aan tafel, in het breken van het brood dat voor de Emmaüsgangers het herkennen van Jezus een 'ervaring' en een 'ontmoeting' werd. Een bevestiging van het woord dat onderweg tot hen gesproken werd. Het is pas in verbondenheid dat de salesiaanse inspiratie een levende werkelijkheid wordt, voor mij een naam en een gezicht krijgt.

De vierde balk: het kruis, de zingeving

Het kruis wordt hier niet afgebeeld in de ons meest vertrouwde vorm. Het is het Tau-kruis uit de franciscaanse traditie. Net als de staf doorkruist dit symbool de horizontale vlakken. Het is de tweede dimensie vanwaar er een sterk appèl uitgaat.

Dat het hier niet zomaar als kruis herkenbaar is, draagt een dubbele boodschap in zich. Heel het domein van zingeving en religie is voor ons niet meer vanzelfsprekend. Er over spreken en nadenken is al moeilijk, laat staan er persoonlijk in gaan staan en er zich toe bekennen. Het is een verholde werkelijkheid geworden en een 'lastig' domein om te

betreden. Jongeren opvoeden tot zingeving wordt heel taaie materie waar men vaak niet meer weet welke weg te volgen.

Tegelijkertijd gaat van dit niet zomaar herkenbare kruis een oproep uit om verder te kijken dan het evidente. God is misschien in veel meer aanwezig dan we denken. We herkennen Hem niet zomaar. Pas als we op een andere manier kijken, een andere 'leessleutel' hanteren zien we dat zijn kruis ondanks alles in het midden geplant staat. Het is tegelijk een oproep om ongebaande wegen te durven gaan om dit kruis opnieuw ter sprake te brengen.

Ook in de gesloten deur onder het kruis kan je een dubbele boodschap herkennen. Dit is een land dat velen niet meer betreden, dit is een deur die niet vanzelf open staat. Vraag is of dat ooit wel zo geweest is. Moet niet elke mens uiteindelijk zelf voor die deur gaan staan en het al dan niet wagen ze binnen te gaan? Zal het zich toevertrouwen aan wat ons overstijgt niet altijd een zeer onvanzelfsprekende sprong zijn? Geloven heeft iets zeer weerbarstig en blijft dat ook behouden. Deze deur is dicht. Het mysterie moet ook mysterie kunnen blijven.

Toch is deze balk, dit vierde luik niet weg te denken. Het is het sluitstuk dat het geheel in evenwicht en harmonie brengt. Al het andere krijgt zijn betekenis en finaliteit in het perspectief van dit vierde luik. Het fundamenteel aanvaard worden in het bestaan, het appèl om de staf op te nemen en op weg te gaan, de wondere kracht van de verbondenheid, het blijft allemaal leeg als het nergens in geworteld is en nergens zijn voltooiing vindt. Als we jongeren hiervan afsluiten, nemen we de hoop weg uit hun bestaan en is er geen reden meer om zichzelf te breken en te geven in verbondenheid.

Voor Don Bosco was opvoeden, per definitie opvoeden tot geloof en zingeving. De manier waarop hij dit kaderde en vertaalde is ons vreemd geworden maar was zijn keuze niet fundamenteel de enig mogelijke keuze? Aan ons de uitdaging om dit opnieuw te kaderen en te vertalen.

Kleuren

De kleuren die voor dit werk gebruikt werden zijn warme kleuren, aarde-kleuren. Het zegt iets over de manier waarop we dit opvoedingsproject willen beleven. Niet als een koel afstandelijke principiële verklaring maar als een doorleefde warme werkelijkheid. Niet ergens zwevend in het domein van de idealen maar ingebed in de aardse dagelijkse realiteit. We moeten het opvoedingsproject ook niet als een 'vreemd' lichaam opleggen maar herkennen het in wat we zijn en doen als ons eigen vlees en bloed.

De achtergrond aangebracht met de 'frescotechniek' heeft iets ruw, doorgroefd en verweerd. Het lijkt wel een handpalm getekend door het leven en het werken. Het zou de hand van Don Bosco kunnen zijn, maar ook de hand van de velen die in zijn spoor zijn getreden en met hun leven en inzet deze achtergrond geborsteld hebben.

De intensiteit van de kleuren wordt sterker van links naar rechts wat harmonieert met de inhoudelijke opbouw. Elke nieuwe balk integreert de betekenis van de vorige.

Het spel met lichtere en donkere vlakken legt accenten en creëert ruimte. Het roept ook het onzegbare op.

De kleur van de hoedjes is anders dan de andere donkere tinten op het doek, niet bruin maar veeleer zwart en grijs van tint. Het symboliseert het 'eigenzinnige' van het salesiaanse en van Don Bosco. Velen voeden op en velen doen het ook goed! Wat hier uitgedrukt wordt kan voor velen herkenbaar zijn. Maar toch wordt hier een eigen accent gelegd en een eigen inspiratiebron aangeboden. Wij voeden op in 'dialog' met Don Bosco. Hij is en blijft als referentiefiguur voor ons in alles aanwezig.

Mogelijke werkvormen

Inleiding

Met een 'beeld' werken schept heel eigen mogelijkheden maar vraagt om een specifieke aanpak. Een kunstwerk bekijken is niet zomaar een spontaan proces maar in grote mate een leerproces. Zoals horen niet hetzelfde is als 'luisteren', is zien niet hetzelfde als 'kijken'. Beelden hebben een heel eigen kracht maar het vraagt om een bepaalde ingesteldheid, ruimte, tijd en stilte om het beeld te laten spreken.

Het is dus zeker geen overbodige luxe om zich vooraf goed voor te bereiden op het werken met dit beeldmateriaal. In principe kan je met alle soorten groepen en individuen (van kind tot volwassene) aan de slag gaan. Toch is het goed te beseffen dat er bij sommigen behoorlijk wat weerstand kan leven om in dit proces van 'leren kijken' mee te gaan.

Hoewel men onze cultuur vaak een beeldcultuur noemt, is het geen cultuur van 'ontvankelijk kijken' en nog minder een 'symboolgevoelige' cultuur.

Het kijken naar een beeld en het laten spreken vraagt om stilte. Uit die stilte en het 'aangesproken worden' wordt bij de toeschouwer een spreken geboren. Het in gesprek gaan met elkaar vanuit dit aangesproken worden vraagt dan weer een klimaat van veiligheid en vertrouwen.

Het scheppen van een klimaat om zoveel mogelijk van deze weerstanden te ondervangen is dus de eerste opdracht van de begeleider. We geven hiervoor concrete tips bij de verwerkingsmogelijkheden.

Ondanks een zorgvuldige voorbereiding en begeleiding zullen er altijd nog wel persoonlijke weerstanden leven bij individuen. Het is de kunst om deze weerstand te erkennen en een plaats te geven zonder dat ze het verloop van het proces en het klimaat aantasten. In de concrete verwerkingsuggesties geven we een aantal aanwijzingen hoe dit ingebouwd kan worden.

Goed je doelgroep kiezen en de aanpak die in deze doelgroep werkzaam kan zijn, is dus een fundamentele stap om tot een zinvolle verwerking te komen. Dit betekent ook dat je je doelgroep afhaalt waar hij (nog maar) staat en meeneemt tot waar hij kan komen. Dit goed inschatten bespaart zowel de begeleider als de deelnemers de nodige frustraties. Anderzijds moet je ook opletten je doelgroep niet te onderschatten. Misschien haalt die gewoonlijk zo dwarse en moeilijk groep plots veel meer uit de beeldtaal dan je vooraf had ingeschat.

We willen ook even stilstaan bij het 'kijken' en 'spreken vanuit dit kijken' als leerproces.

Een belangrijk inzicht hierbij is dat de pedagogiek en de methodiek van een beeldgesprek eerder maieutisch is dan hermeneutisch.

In de hermeneutische aanpak gaat men beelden omzetten in begrippen, gaat men vertalen. Men zet de taal van het beeld om in de taal van het begrip. Het beeld wordt '(dood)verklaard'. Het risico is hier zeer groot dat men het beeld gaat verbergen achter een muur van woorden en dat men slechts één lezing en benadering van het beeld open laat.

'Maieutisch' komt van het Griekse woord dat verwijst naar het geboorteprocess. Maieutiek is dan als de kunst van de vroedvrouw die de baby helpt geboren te worden. Men focust hier op de openbarende kracht van de beelden. Beelden openen de ogen voor de

wonderlijke werkelijkheid van het leven. De beeldopvoeder schept in deze aanpak de ruimte voor die openbaring en geboorte. Er is ook niet één lezing of benadering van het beeld. De beeldopvoeder nodigt de toeschouwer uit na een eerste verwerkend beeldgesprek om in een tweede visie terug te keren naar de beelden. Zien wordt dan 'herzien'. De pedagogische weg van het leren zien wordt dan een weg zonder einde en laatste woord.

Tenslotte willen we nog even de aandacht trekken op het groepsvormende, groepsversterkende effect dat het samen leren kijken en verwerkend spreken kan hebben. Het delen van deze ervaring werkt verbindend. Het beluisteren van het anders invullen en begrijpen van de ander maakt de gevoeligheid voor en de acceptatie van het 'anders-zijn' (alteriteit) van de ander groter. Spontaan associeert men verschil vaker met conflict en discussie dan met wederzijds verrijking. In het samen spreken over en (creatief) verwerken van beelden kan dit verschil veel duidelijker een verrijking worden.

We hebben geprobeerd om een waaier aan verwerkingsmogelijkheden samen te brengen als inspiratiebron om met dit kunstwerk aan de slag te gaan. Wie dat wil kan daarin gaan grasduinen en de werkvormen die voor zijn doelgroep geschikt zijn en waardoor hij zich aangesproken voelt eruit pikken. De verschillende mogelijkheden kunnen ook naar eigen inzicht gecombineerd worden.

1. Een kunstwerk vraagt in de eerste plaats natuurlijk om een ruimte waarin het tot zijn recht kan komen. Enkele suggesties en beschouwingen hierover staan in de brochure '**presenteren en kijken**' of in de algemene brochure.
2. In dezelfde brochure wordt bij het deel **kijken** de werkvorm 'contemplatieve dialoog' beschreven waar het meditatieve 'kijken' en 'spreken vanuit dit kijken' centraal staat. Deze werkvorm doet wellicht het meeste recht aan de eigenheid van dit medium. Toch willen we ons hier niet toe beperken omdat lang niet elke doelgroep er rijp voor is en omdat er ook nog heel andere kansen zitten in het werken met dit medium.
3. De brochure '**leren**' geeft mogelijkheden om meer thematisch te werken rond de opvoedingsdoelen van het opvoedingsproject die in het werk gesymboliseerd zijn. Het kunstwerk zal hier eerder aanleiding dan focus zijn van het leerproces.
4. Opnieuw nauwer aansluitend bij de eigenheid van dit medium worden in de brochure '**creatieve werkvormen**' suggesties aangeboden voor creatieve verwerkingsvormen.
5. Tenslotte bieden we in **vieren** een aantal reflecties aan om doorheen vieringen werk te maken van de implementatie van het opvoedingsproject.

We hopen deze mogelijkheden gaandeweg nog uit te breiden en ook jullie suggesties daarin te verwerken. Bij deze is dit ook een uitnodiging ons aanvullend materiaal toe te sturen en zo dit aanbod ter verrijken.

Vieren

Inleiding

Het lijkt ons boeiend en zinvol om ook vierings- en bezinningsmomenten rond deze visuele impuls voor het opvoedingsproject te houden. "Het zal zeker herkenbaar zijn dat door genietend vieren ideeën, waarden, geloof, handelwijzen... worden eigen gemaakt. Zo blijven ook tradities al vierend levendig. Het is een feestelijk moment wanneer er wordt geleerd, wanneer de betrokkene zich als het ware weet en voelt samenvallen met zijn leren en zegt: "Nu versta ik het, nu voel ik het aan, nu heb ik het in de vingers, nu besef ik beter wie ik ben. Dit 'leerfeest' vraagt op zijn beurt een gepaste uitdrukking in: in woorden, in gebaren, in muziek of dans, in stilte, mogelijk in gebed." (Jef Stevens)

Voor we concreter op deze werkvorm ingaan willen we nog eerst even stilstaan bij de kracht die van beelden kan uitgaan. In het stuk over **kijken** hebben we al even verwezen naar het vermogen van beelden om verbondenheid te scheppen en het anders-zijn van de ander op een niet-bedreigende manier te leren waarderen als een verrijking. Krachten die ook in een vierend of bezinnend moment zeer waardevol zijn.

Ook kunnen we via beelden gevoeliger worden voor de fundamentele spanningen in het menselijk bestaan (één van de dimensies van het mensbeeld waarop het opvoedingsproject gebaseerd is). "L'art n'est pas un luxe mais rend sensible aussi bien à la misère, à nos blessures seignantes qu'à la beauté, nos joies solaires. Il nous ouvre à l'angoisse comme à l'émerveillement." (Kunst is geen luxe maar maakt ons gevoelig, zowel voor de ellende, onze bloedende kwetsuren als voor de schoonheid, onze stralende vreugde. Ze opent ons voor de angst evenzeer als voor de verrukking.) (Paul Baudiquey) Zo kunnen we via beelden onze pijn en vreugde als mens op een bijzondere manier aanwezig stellen tijdens een vierings- of bezinningsmoment.

Maar het belangrijkste is misschien wel de kracht van beelden om het onzegbare op te roepen en aanwezig te stellen.

In het beeld zit een soort spanning. De spanning tussen de realiteit die ons vasthoudt en het leven dat ons bevrijdt. Het beeld laat het ritme van ons bestaan tussen deze polen verschijnen. Strikt genomen speelt dit verschijnen zich niet af in de ruimte (het beeld dat ergens tentoongesteld staat) maar in de tijd (het beeld dat door mij, als wezen dat onderworpen is aan de tijd, gezien wordt). Het heeft immers nood aan observatie, sensibiliteit, beluisterd worden en dus aan contemplatie. Aan de blik die zich in stilte op de materie richt. Het beeld krijgt maar betekenis en waarde als ik het zie. Toch bedoelen we hier met tijd niet 'chronologische' tijd maar veeleer 'kwalitatieve' tijd. "Volwassenen richten hun leven in volgens de chronologische tijd. We zijn mensen van minuten. Leven in de tijd is leven met de klok die ons voorhoudt dat er uren, dagen en gebeurtenissen zijn die in een juiste volgorde plaatsvinden. Ons leven wordt beheerst door de tijd. Toch leven we in het nu en in de eeuwigheid, maar het lukt ons niet vaak om die twee met elkaar te verbinden en daar zicht op te krijgen. Als we niet worden als kinderen zullen we nooit kunnen leven in het hart van de tijd die ons als gave en opgave gegeven werd. Als we lineair blijven leven zal er nooit iets van de eeuwigheid in het nu kunnen oplichten... Het woord 'Zoe' dat in het Nieuw Testament voor 'leven' staat, heeft betrekking op de

hoedanigheid van het leven en heeft niets met de chronologische tijd te maken. Hoedanigheid van leven is warmte, nabijheid, aandacht, bewustwording, verbondenheid. Mensen van de klok gaan voorbij aan het mysterie van het zijn, ze missen het hart van het leven, de roep van het bestaan." (Claire Vanden Abbeele)

Het is juist één van de krachtigste kenmerken van het beeld dat het ons uit de chronologische tijd optilt naar een kwalitatieve, 'sacrale' tijd.

Fundamenteel aan het beeld is zijn vrijheid en zijn mysterie. De stilte die het contempleren van het beeld vraagt, geeft in deze tijd die zo moeilijk kan omgaan met leegte en afwezigheid een onbehaaglijk gevoel. Men praat het beeld vol in een poging het te definiëren, het te determineren. Het resultaat daarvan stelt enkel teleur. Het is moedig en bevrijdend de tijd te nemen om zich in stilte door het beeld te laten doordringen en bewonen.

Het beeld roept gelijkenis op en activeert daardoor verbeelding, fantasie, ruimte, zonder exact te moeten zijn. Het laat verschijnen en verhult tegelijkertijd, stelt aanwezig en toch weer afwezig. Juist hierdoor wordt het beeld een instrument om het 'onzichtbare' te zien. Het beeld is zo een inscriptie van het oneindige in het eindige. Analoog daarmee is ook de mens, geschapen als beeld van God, een inscriptie van het oneindige in het eindige. Descartes zegt hierover "Il n'y avait que Dieu pour pouvoir déposer l'infini au coeur de notre finitude." (Enkel God kan het oneindige in het hart van onze eindigheid leggen.) (Descartes) Door te kijken naar het beeld als iets dat het 'onzichtbare' het 'mysterie' aanwezig kan stellen, leert de mens ook iets over zichzelf en hoe hij als beeld van God het 'mysterie' en het 'onzichtbare' in zich draagt en presenteert.

Zo draagt het beeld van nature en doorheen de blik die haar contempleert de notie in zich van leven, verrijzenis en transfiguratie. Doorheen de materie schijnt het (goddelijke) licht dat de materie optilt en transformeert.

De mens speelt hierin een fundamentele rol. Hij ervaart in het beeld dat hij ziet en dat hij zelf is, het onvermoeibare ritme dat zich beweegt tussen de eenzaamheid en het oneindige. De schoonheid van de dingen is misschien niet meer dan het zichtbaar worden van het respect dat het leven van ons vraagt.

Volgens Hans Küng is het de taak van het kunstwerk dienstbaar te zijn aan de humaniteit, een humaniteit die gegrond en beschermd is door een verborgen goddelijkheid. Het kunstwerk is daarmee altijd al meer dan louter verschijning van een idee en meer dan louter spel. Het is impliciet of expliciet een verwijzing naar een wereld die nog niet voltooid is maar in het kunstwerk wel alvast verschijnt.

Wie leert 'kijken' naar een beeld, het 'contempleert' komt in contact met het 'mysterie', het 'sacrale' in zichzelf. Zo beantwoordt kunst aan haar fundamentele roeping 'tot leven te wekken'. Ze neemt ons mee naar het diepste in onszelf, bevrijdt ons in de verwondering van onze ik-gerichtheid en laat ons de Ander ontmoeten.

Toch is kunst fundamenteel vrij, ze is niet gebonden aan één of ander religieus systeem of instituut. Kunst laat zich niet vastleggen in één of andere code of keurslijf. Waar ze zichzelf bepaalde grenzen oplegt (vb. in de iconografie) is dat enkel om doorheen die grenzen een ander niveau van vrijheid te bereiken. (We kunnen hier een wellicht op het eerste zicht wat

vreemde vergelijking maken met de Joodse keuken. Gebonden aan zeer strikte regels heeft ze zich ontplooid tot één van de meest creatieve keukens van de wereld, ondanks of juist door deze strikte beperkingen!). Waar religies die vrijheid van de kunst respecteren ontstaat ware 'sacrale' kunst.

Al deze eigenschappen van het beeld maken het tot een uitgelezen instrument om er een vierend of bezinnend moment mee op te bouwen. Voor de concrete uitwerking van zo'n viering of bezinning hebben we in het salesiaanse milieu een uitstekend handboek ter beschikking 'Viering en bezinning op school' (Piet Stienaers en Jean Paul Pinxten, Garant 2001).

Bezinning bij het doek - Piet Stienaers

In een haalbare wereld
van zachte en warme kleuren,
die vertrouwen in de opvoeding suggereren,
plaatst Don Bosco
- en wij met hem -
zijn opvoedingsproject.
Niet als een vrijblijvend spel
maar als een kader of structuur
waarbinnen opvoeder en jongere bewegen,
met een horizontale
én een verticale dimensie.

In dat kader plaatsen wij
de opvoedingsdoelen.
Zij zijn universeel,
maar wij laten ze inkleuren door het erfgoed van Don Bosco.
De baret of het priesterhoedje suggereert speels zijn aanwezigheid
alsof hij er alle begrip voor heeft
dat in de opvoeding vandaag de dingen anders liggen
dan in zijn tijd.
Hij gaat bijna op in de kleur van deze tijd
maar bewaart toch ook zijn eigenheid.
Er gaat immers nog steeds een inspiratie van hem uit,
ook voor onze tijd.
Hij heeft geen gelaat
met vaste lijnen en trekken,
want die moeten wij vandaag zelf invullen.

Vier opvoedingsdoelen
zijn de basis van iedere opvoeding.
Zij vullen een gelijkwaardig segment van het bestaan in.
Het ene is niet groter of belangrijker dan het andere,
wel anders.

Vrijheid

als een open poort
naar god-weet-welke mogelijkheden.
Ze wordt niet uitgetekend voor een ander,
want het vlak van de deur is wit gelaten;
vrijheid zal iedere jongere zelf ontdekken
en invullen.
De deur wordt van binnen geopend
door de jongere zelf.
Geen opvoeder kan dat in zijn plaats doen.
Opvoeden is uitnodigen
om die deur te openen.
Het is veiligheid en het vertrouwen geven
om dat te doen.

Verantwoordelijkheid

draagt de uitdaging van een staf,
de bijbelse herdersstaf.

Wie verantwoordelijkheid opneemt
weet niet waarheen dit hem brengen zal.
De deur van de toekomst blijft immers gesloten,
wat morgen komt is nog onbekend.
Want de staf is groter dan de deur
als beeld dat verantwoordelijkheid
een mens doet uitgroeien boven zichzelf
en ongekende mogelijkheden schept.

De staf komt dicht tot bij Don Bosco
want hij is een voorbeeld
van een mens die alles achterliet
en de staf opnam
die God hem in handen had gegeven.

Verbondenheid

wordt gesuggereerd door een ronde tafel,
waar mensen elkaar vinden
in vreugde en verdriet.
de lichtende vlek
waarin voor mensen wondere dingen gebeuren..

De tafel in het gezin
waar het leven en de liefde geleerd worden
en waarvan de context door opvoeders
altijd moet verrekend worden.

De vergadertafel van een team

waar gezocht wordt naar een gemeenschappelijke inspiratie
die Don Bosco
aan zijn medewerkers heeft doorgegeven.

Jongeren opvoeden tot verbondenheid
is hen een plaats aan de tafel van verbondenheid gunnen.

Zingeving
verwijst naar het kruis van Jezus Christus.

Geen vlot herkenbaar kruis
want zingeving is niet meer vanzelfsprekend.
Voor velen blijft de deur van zingeving gesloten
en gaat niet zomaar open.
Het mysterie moet bovendien mysterie blijven.
Het kruis is ook verduisterd
om ons te wijzen op het feit
dat God wel eens te vinden is
op ongebaande wegen.
Dat we een nieuw taal moeten leren
om hem ter sprake te brengen.

Jongeren opvoeden tot zingeving
is een taai materie
waarvan de weg niet duidelijk uitgestippeld ligt.

Zo liggen de vier opvoedingsdoelen
in elkaars verlengde.
Zij roepen elkaar op,
ze veronderstellen elkaar.
De zoektocht naar vrijheid,
het appél om de staf op te nemen,
de wondere kracht van de verbondenheid
het blijft allemaal leeg
als het niet geworteld is
en voltooiing vindt
in de diepere dimensie van de zingeving,
van het geloof in een God
in wie jongeren en opvoeders geborgen zijn.

De doelstellingen lichten op uit een opvoedingsproject
met warme kleuren van de aarde.
Geen kille principes,
geen torenhoge idealen
maar een doorleefde, warme werkelijkheid -
dat is opvoeden.

En boven die opvoeding
kijkt Don Bosco welwillend toe
in telkens een nieuwe stand van zijn baret.
De kleur ervan is anders, zwart-grijs,
tegenover alle andere kleuren
om de eigen stijl van zijn opvoeding te symboliseren.
Hij blijft als referentiefiguur
voor ons in alles aanwezig.